
Értesítő a Pannonhalmi szent Benedek–Rend győri főgimnáziumáról az 1895–96. isk. év végén. Győr, 1896. III–VII, ll. és 235. l.

DR. JEDLIK ÁNYOS ISTVÁN,

aranymisés áldozópap, bölcsellettudor, a budapesti egyetem kiérdemült rektora és tanára, kir. tanácsos, a vaskorona–rend lovagja, a m. tud. akadémia tiszteletbeli, a magy. kir. természet-tudományi társulat alapító tagja – született Szímón, Komáromm. 1800. jan. 11., a sz. Ben. rendbe lépett 1817. okt. 25., a győri főgymn. tanára lett 1823. nov. 4-én, egyetemi tanárrá lett 1840-ben, nyugalomba vonult – a tanári pályán töltött 55 év után – 1878-ban;
meghalt 1895. decz. 13-án.

Jedlik Ányos neve tiszteletet érdemel, mint a tudomány történetének nagy alakjáé.

B. Eötvös Lóránt.

Acsay Ferenc nekrológja

1823. nov. 4-én foglalta el azt a szobát, a melyben 1895. decz. 13-án, tehát 72 év után visszaadta lelkét Teremtőjének, a kinek bölcsességét igyekezett felkutatni egész életén át teremtményeinek rendjében. E hosszu, 72 évből 55 évet a tanügy terén töltött el lankadatlan munkásságban; 18 évet élt át jól megérdemlett nyugalomban, de e nyugalom éveiben is folyton kedvelt tudományával foglalkozott. Az Istennek e ritka adományát tehát nem fecsérelte el: szakadatlanul dolgozott. Még halála előtt pár hónappal is tudományos kérdéssel foglalkozott: a villamos süritőnek általa kieszelt módját irogatta egy füzetkébe, melyet íróasztalán találtunk.

Tehetségei határozottan a kutatásra jelölték ki őt. Éles szeme észrevette a külvilág minden érdekes, feltűnő jelenségét, s nem nyugodott, míg valamikép megfejtését ki nem eszelte. Még legutóbb is a napsugártörés egy sajátos jelenségét vette észre, a mi másnak fel sem tűnt, és sokat tündött megfejtésén. Ép ily vizsgálódólag fürkészett szeme akkor is, ha a physika tanára valami új találmányu gép megtekintésére hívta meg. Nem elégedett meg a gép működésével; ha megbámulta is az eredményt, szeme, keze folytonosan kutatót a gép szerkezete s összefüggése után. A milyen éles volt látása, oly élesen bonczoló volt ítélete is. Nem tudott megnyugodni semmiben mindaddig, míg csak meg nem értette. A *logika* után kutatót minden dologban, s ha meg nem találta, senki kedvéért el nem hitte, bármily meglepő eredményről meséltek is neki.

Teljesen, szívvel–lélekkel physikus volt: ennek élt fiatal korában, ezzel foglalkozott nyugalmában, ebben talált szórakozást később is, mikor szellemi működése szűkebb körre szorult és különösen emlékezete cserben kezdte hagyni. A külső világ kevésbé érdekelte. Nem elegendett bele semmiféle ügyeibe, bajaiba. 1848-ban őt is kirendelték Budapesten nemzetőrnek, de szívesen hagyta el őrállomását, hogy physikai termébe vonulva dolgozhassék tovább. Tudománya volt az egyetlen szenvedélye – és a rendületlen kötelességteljesítés. Ha rajta állt volna, élte utolsó perczéig sem hagyta volna el a tanári katedrát, a melyen oly sokáig hirdette a természettudományok vívmányait. Ha a tudományért lángoló heve már fiatal korában szerencsésebb viszonyok közé, a külföld valamelyik gazdagon felszerelt labororiumába helyezi, a hol kellő eszközök álltak volna rendelkezésére, még fényesebb eredményeket is felmutathatott volna. De az ő helyzetében, a mikor keze kötve volt, s a legtöbb gépet is magának kellett megszerkesztenie, hogy magyarázataiban használhassa, a kutató ész is kénytelen volt pihenni s idejét oly munkára fecsérelni, mely elvonta erejét attól, hogy még több, nagyobb felfedezéseket tehessen. Kutató szelleme így is nyomot hagy nemcsak szűkebb körben, hanem a világirodalomban is.

Mikor a 20-as években itt, majd Pozsonyban tartózkodott, ő eszelte ki a szódának alkalmazhatóságát savanyuviz helyett. A mai nap már oly általánosan elterjedt syphon ő találta föl. Ő állapította meg először a dynamo–gépek elvét, habár nyilvánossá tétele idegen névhez fűződik is. Eredeti készüléke az ő megjegyzéseivel együtt máig is megvan az egyetem physikai intézetében. Az ő találmánya az elektro–mágneses forgó is; eredeti készítménye Pannonhalmán van. A mi akkor, félszázad előtt még a tudós világot is csodálkozásba ejtette, az ma már – ép úgy mint a syphon is, – általános alkalmazásánál fogva szinte mindennapivá lett; de a feltalálás dicsősége örökre az ő nevéhez fűződik. Találmányai közül nevezetes még a csöves villamszedő is, a melyért 1878-ban a bécsi villamos kiállításon haladási érmet nyert. A galvánelemekhez is saját találmányu szénlemezei voltak, a melyeknek elektromotoros ereje jóval felül multa az addig ismert elemekét. Tudományáért való odaadó lelkesedését, fáradhatatlanságát mutatja az, hogy mikor erejüket próbálta ki, még éjjel is, majdnem óránként fölkelte megvizsgálásuk végett. 80 éves kora nem akadályozta abban, hogy régibb találmányu osztógépének tökéletesítésével is foglalatostkodjék, a mi pedig nagyon is ép szemet követel. Ez osztógép eredetije is Pannonhalmán van. E gép segítségével üveglapra, egy milliméternyi

területre 600-1000 vonalat lehet húzni. Még az ő általa készített ilyen, u. n. üvegrácsokkal tesznek maig is fénytani kísérleteket az egyetemen.

Az idő csak lassan tudta megválni az erős szervezetet. Hallása gyengült legelőbb. Szeme még sokáig ép maradt, még a legutóbb is szabad szemmel olvasott s ritkán használt szemüveget. Arra azonban már alkalmatlan volt, hogy physikai kísérleteket tehessen. S ez esett neki terhére, mert munka, foglalkozás nélkül egy perczig sem tudott lenni. Mikor nov. 21-én a haldoklók szentségeinek példásan ájtatos felvétele után beszélgettem vele hosszú és fáradtságos életéről, ezt válaszolta: »Kedves rendtárs úr, életem hosszú volt, de a munka sohasem fárasztott; hová kellene lennünk, ha az Isten a munkára való képességet megvonná tőlünk!« Ő igazán a munka embere volt utolsó perczéig. A mit a legutolsó időben tett, az előttünk nem ment munka számba; de ő azért minden perczét úgy el tudta foglalni, hogy mindig tett-vett valamit, hogy soha ne unatkozzék.

S a jó Isten a testi épség mellett megajándékozta azzal az áldással is, hogy szelleme is épen működött majdnem halála napjáig. Emlékezete először az újabb dolgokra nézve hagyta cserben, később már régiekre is; az idő lassankint összefolyt emlékében, a napokat, heteket nem birta külön választani, később az egyes éveket sem tudta megkülönböztetni, de szelleme, értelmi képessége folyton ép volt. Halála előtt egy héttel, mikor emlékezete teljesen elhomályosult, s azt sem tudta, hogy hol van, a physikai tételekről teljes ép elmével vitatkozott. S e szellemi épség megmaradt mindaddig, míg csak a haláltusa be nem állott.

De e komoly, tudományos jellem nem volt azért rideg a társaságban; ellenkezőleg, szerette, kereste a társaságot, s minden iránt érdeklődő lelke érdekes tárgyakat tudott felvetni s érdekesen fejtegetni. De itt is a logikát kereste mindenütt. A jó élcznek jóízűt tudott nevetni; de ha nem találta meg benne a logikát, boszankodott az elmondóra, de azokra is, a kik ily értelmetlen dologon nevetni tudtak. Még pár évvel előbb is szívesen vett részt minden multságban, s szívesen szövetkezett a fiatalabbakkal is, kiknek élénk, derült szelleme jobban megfelelt az ő minden iránt érdeklődő lelkének. De maga is szíves volt mások iránt s ha valakit vendégül tisztelt, kifogyhatatlan volt a jószívűségből és kedveskedésből. Különösen pedig rajta volt, hogy nevenapján mindenkit oly szívarral kínáljon meg, a milyent legjobban szeretett. Udvarias volt szinte a pedánságig; a legcsekélyebb dologban sem hágtat volna át az illedelem szabályait senkivel, de különösen előljáróival szemben. Az illemszabályok kötelességszámba mentek nála, s a mint nem sértette meg az egyiket, nem hágtat volna át a másikat sem soha.

Jó szívét kifogyhatatlan jótékonyága mutatja. Halála után sok kéziratot találtunk nála, a melyek fényes tehetségének tanui s mint ilyenek becsesek; de találtunk töménytelen – most már értéktelen póstai vevényt, a melyek azonban nemes szívét a legkézzelfoghatóbban tárták föl előttünk. A mint udvariassága semmi szíveséget sem hagyott viszonzatlanul, ép úgy nem tudott pénzbeli válasz nélkül hagyni egyetlen kérő levelet sem; pedig nagy számmal érkeztek hozzá, sokszor méltatlanoktól is. Megtakarított pénzének egy részét physikai kísérletekre, eszközökre és könyvekre költötte, java részével azonban nemes szíve sugallatát követve a szenvedőkön segített. Így szövetkezett nála az ész és szív, hogy embertársainak igazi jótévője legyen. E pénzsóvár, élvhajászó korszakban valóságos ideális alak, a kit csak a nemes cselekedet és tudomány érdekelnék, a maga személyisége teljesen háttérbe szorult. Igen, szinte megfedkezett magáról; mert ha nem annyira példátlanul szerény, ha a pénzhajászó szellemből csak valami is lett volna benne, akkor találmányaiból egész vagyont szerezhetett volna. Ezt átengedte másnak, ő megelégedett avval, hogy dolgozott. Az utókor kötelessége, hogy e vonását se engedje a feledségnek, hanem inkább példaképül állítsa a fiatal nemzedéknek.

Élete utolsó két hónapját folytonos *utazásban* töltötte, mindig menni akart. Láttuk, hogy nagy utra készül, a melyről többé vissza nem tér. Olyannyira menni akart, hogy szinte nehéz volt lebeszélni s módokat találni, hogyan lehet őt visszatartani itt »ebben a Győrben, a hol oly ritkán süt a nap, az idő folyton homályos, nem lehet látni semmit.« Kereste a testi világosságot csak azért, hogy lelke megtalálja azt. A halálnak nehéz munkája volt. Majdnem 4 napi küzdelmébe került, míg legyőzte az erős szervezetet, végre sikerült. S a fenkölt lélek,

mely a testbe zárva is oly magasan tudott szárnyalni, most teljesen szabadon szárnyalt fel Teremtőjéhez, a kinek végtelen bölcsességét oly sokszor magasztalta előadásában és beszélgetéseiben a világ rendszeréről. Külön elmélete volt róla; a régiek nem elégítették ki, a magáé sem, teljesen. Megállott, megadta magát az isteni akaratnak, a mely határt szabott az embernek, a melyen túl nem mehet. Tudománya tehetetlenségét élő hitével pótolta. »Majd ha a másvilágra jutok, akkor megtudok erről a dolgról is mindent, most semmit sem tudok. Csak az lesz különös – tette hozzá kedélyesen – hogy az én tanítványaim, a kik előbb haltak meg s most ott már mindent tudnak, engem fognak majd felvilágosítani arról, a mit nekik megmagyarázni nem tudtam.«

Igen, te fenkölt lélek, tisztán látod mindazt, a mit mi csak nem is sejtünk. E nagy ultra szerencsésen készültél el, szerencsésen végezted el, Isten veled! Testedet visszaadtad a földnek, lelkedet az égnek, – de nem egészen! Itt maradt kutató értelméd nyoma az utónemzedéknek buzdítására, itt marad munkás életed például. Tedd meg velünk azt a jót, a mit nekünk halálos ágyadon megköszöntél: imádkozzál értünk, hogy példádát követve mi is oly erényes és munkás élet után láthassunk viszont! Addig is, Isten veled. A ve pia anima!

Értesítés az iskoláról.

Az iskolaév kezdete. Aug. 30. d. u. és 31-én voltak a javító és pótló vizsgálatok. A tanuló ifjuság előzetes felvétele a vkm. rendelete értelmében az I. és V. osztályokra jul. 1–5., a rendes felvétel pedig szept. 1., 2. és 3-án történt; 4-én volt az ünnepies »Veni Sancte«; 5-én a törvények felolvasása és osztályrendezés; 6-án pedig megkezdődtek a rendes előadások.

Változás a tanári karban. Az intézet kegyura, Főapát ur ő méltósága 1895. jun. 30-án kelt intézkedésével főgymnasiumunkba Serédi Marcell és Ruzsicska Aurél szakvizsgálatot tett helyettes tanárokat nevezte ki.

Fontosabb napi események. Szept. 7-én az országot gyászba borító csapás, László kir. herczeg váratlan halála alkalmából a tanári kar és ifjuság ünnepies gyászmisét tartott, hogy az intézet egykori kiváló növendéke iránt lerója kegyelete adóját; szép emlékét pedig, az intézet naplóján kívül, örökre szívünkbe vésve őrizzük meg.

Okt. 4-én felséges királyunk, nov. 19-én felséges királynénk névünnepén a tanuló ifjuság a tanári karral együtt vett részt az értők bemutatott ünnepi szentmisén:

Okt. 6-án az ifjuság gyászmisét hallgatott az aradi vértanuk emlékére. Nov. 1-én az ifjuság a tanári kar vezetése mellett meglátogatta a temetőben az elhunyt tanárok s a legutóbb elhunyt tanulónak sirját s mindkét helyen gyászénekekkel és imádsággal emlékezett meg rólok.

Decz. 14-én Jedlik Ányos, az intézet egykori tanárának halála alkalmából reggel jelen volt a bold. lelki üdvösségéért bemutatott gyászmisén, délután pedig – a rossz idő miatt – küldöttségileg vett részt temetésén.

Jan. 15-én Győr nagyérdemű püspökének, dr. Zalka János ő nmgának aranymiséje alkalmából a tanári kar testületileg fejezte ki a jubilánsnak szerencsekívánatait; jan. 19-én, aranymiséje napján pedig ünnepies misét hallgatott az ifjuság, a jó Isten áldását kérve az angyali szívü Főpapra, a kinek örök időkre szóló alapítványából a tápintézetben évenként igen sok növendék kap ingyen vagy mérsékelt áron ellátást.

Márcz. 1-én ismét örömnappja volt az intézetnek azon alkalomból, hogy felséges királyunk az intézet kegyurát a közoktatási tanács másodelnökévé nevezte ki s egyben a II. o.

vaskorona–renddel tüntette ki. A tanári kar táviratilag üdvözölte Főapát ur ő mgát, szóval pedig akkor tolmácsolta örömét, midőn ő mga intézetünket magas látogatásával szerencsél-tette.

Febr. 3-án Ábrahám János tanár, serédi Marczell tanár segedkezése mellett a fizikai kísérleti termben egy szűkebb körű, előkelő társaságnak mutatta be a Röntgen–sugarakkal való fényképfelvételt. Febr. 29-én a diszteremben az egész ifjuságnak, másnap márcz. 1-én pedig ugyancsak a diszteremben nagy számu, a termet zsufolásig megtöltő közönségnek tartott felolvasást e tárgyról s mutatott be meglepően sikerült felvételeket.